

Iedere stem telt

Verkiezingen 2024 en personen met dementie

In de roman 'De laatkomer' van Dimitri Verhulst krijgt het hoofdpersonage de diagnose dementie en meteen ook "...formulieren die in gang zetten dat hij geen stem meer hoeft uit te brengen bij de volgende verkiezingen, ..." (2013, p. 69). Maar is dat zo, leidt een diagnose automatisch tot verlies van deelname aan verkiezingen?

Met zowel voor als na de zomer van 2024 verkiezingen in aantocht, wilden we daar toch wat meer over weten. Zo kunnen we (zorg)professionals ondersteunen in hoe hier mee om te gaan, welke adviezen te geven aan mensen met dementie en hun mantelzorgers. Daarbij maakten we dankbaar gebruik van het voorwerk dat woonzorgcentrum De Wingerd deed bij de vorige verkiezingen van 2019 (Verhaest). Maar ook het ruimere juridische kader. Er bestaat immers "geen wet die bepaalt dat dementie of een bepaalde graad van dementie, aanleiding geeft tot onbekwaamheid van een persoon" (Langerock, 2019, p. 10).

Het wetgevend kader rond wie wel of niet mag deelnemen aan de verkiezingen, zit vervat in het Algemeen Kieswetboek (AKW) en in het 'Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet' (LPKD). Uitgangs-

punt is dat er voor elke Belg van 18 jaar of ouder een opkomstplicht geldt. Wie daaraan niet kan voldoen, moet een medisch attest hebben, of een attest van verblijf in het buitenland.

Let wel, sinds 16 juli 2021 is er geen opkomstplicht meer voor lokale en provinciale verkiezingen. Dit wil zeggen dat er geen verplichting is om te gaan stemmen bij deze verkiezingen, wel is er nog steeds opkomstplicht bij de Vlaamse en federale verkiezingen.

Maar er zijn een paar uitzonderingen op die opkomstplicht en het stemrecht. In het Algemeen Kieswetboek zegt artikel 6 dat zij die levenslang ontzet zijn van de uitoefening van het kiesrecht door veroordeling niet mogen deelnemen aan de verkiezing. Dit heeft dus geen betrekking op personen met dementie.

Iedereen is wilsbekwaam, tot het tegendeel bewezen is. Ook daar zijn uitzonderingen op. Artikel 7 van het Kieswetboek gaat over personen die uitgesloten worden van verkiezingen omdat ze onbekwaam zijn hun politieke rechten uit te oefenen, zoals geïnterneerden. Ook dat is niet relevant voor onze situatie. Wel wordt daar ver-

wezen naar personen die onbekwaam zijn krachtens artikel 492/1 van het Burgerlijk Wetboek. Maar daar is sprake van een rechterlijke beschermingsmaatregel die door een vrederechter wordt genomen, dus ook niet relevant. Burgers kunnen wilsonbekwaam verklaard worden voor vermogensbeslissingen (verkoop van een huis, ...) door de vrederechter of voor zorgbeslissingen (al dan niet chemotherapie, ...) door artsen (Tack & Van Roey, 2023). Maar noch vermogensbeslissingen, noch zorgbeslissingen gaan over deelnemen aan verkiezingen.

Als een persoon (met of zonder dementie) onder bewindvoering geplaatst wordt, moet door een recente wetwijziging de vrederechter oordelen of die persoon zijn stemrecht nog kan uitvoeren. Het is niet de bedoeling dat bewindvoering automatisch leidt tot verlies van stemrecht (Nolf, 2023). Deze wetwijziging heeft ook alleen betrekking op nieuwe dossiers van bewindvoering, niet op de al bestaande.

Er lijkt dus geen juridische basis te zijn om een diagnose van dementie gelijk te stellen met verlies van iemands kiesrecht. In ons referentiekader pleiten we als Expertisecentra Dementie sterk om maatschappelijke participatie van personen met dementie overeind te houden, al dan niet met ondersteuning (Dely et al., 2018). Ons uitgangspunt inzake dementie en verkiezingen is daarom dat personen met dementie meedoen met verkiezingen door zelf naar het stembureau te gaan, al dan niet geholpen door bijvoorbeeld mantelzorgers. Er is zelfs een voorstel van een politieke partij om in elk woonzorgcentrum een stembureau te voorzien, maar tussen die droom staan voorlopig wetten en praktische bezwaren.

... uitgangspunt inzake dementie en verkiezingen is daarom dat personen met dementie meedoen met verkiezingen ...

Weet dat in elk stembureau ook minstens één stemhokje voorzien is met extra aandacht voor toegankelijkheid voor personen met een rollator

of rolstoel. Eén van de bijzitters kan personen met mobiliteitsproblemen helpen hun stem uit te brengen. Net als Alzheimer Nederland doen we hierbij ook een oproep om het kiesbureau dementievriendelijk te maken. Zij ontwikkelden ook een gratis training, die ook voor ons land relevant is.

Ook vanuit ethisch oogpunt wordt gewaarschuwd een diagnose dementie niet (te snel) gelijk te stellen met onmogelijkheid van deelname aan verkiezingen (Karlavish et al., 2004; Rubin, 2020). Er zijn ook geen geijkte instrumenten om iemands 'capacity to vote' vast te stellen, dus is voorzichtigheid geboden om iemand zomaar de kans om aan verkiezingen deel te nemen, te ontnemen. Het is juist uit te gaan van 'the principal of presumed competence', het principe van de vooronderstelde vaardigheid tot stemmen (Sonnicksen, 2016).

Deze uitgangspunten sluiten aan bij die van de richtlijn vroegtijdige zorgplanning bij personen met dementie:

- ga uit van maximale wilsbekwaamheid
- beschouw wilsbekwaamheid niet als een statisch maar als een fluctuerend gegeven en blijf daarbij alert voor signalen van wilsonbekwaamheid
- beoordeel wilsbekwaamheid taak-specifiek: voor een bepaalde beslissing op een bepaald moment
- blijf altijd in gesprek met de persoon zelf en zorg voor maximale participatie

Indien de persoon met dementie zich niet kan verplaatsen naar het stembureau, kan een arts hiervoor een medisch attest schrijven. Zij kunnen dan iemand (een andere Belgische kiezer, dat hoeft geen familie of mantelzorger te zijn) een volmacht geven om voor hen een stem uit te brengen. Indien een handtekening plaatsen op de volmacht niet meer kan, kan een arts een attest opmaken zodat ook zonder handtekening de volmacht geldig is. Het is de voorzitter van het stembureau die uiteindelijk beslist of de volmacht geldig is.

Ook bij gevorderde dementie kan een naaste de stem van de persoon met dementie uitbrengen. Ook dan moet er een geldige volmacht kunnen getoond worden. Dit is een mogelijkheid om de stem van de persoon met dementie – in zoverre dat hierover open communicatie is – ook nog te laten gelden tijdens het ziekteproces, uit respect voor diens opinie.

Verwijzingen

Dely, H., Verschraegen, J., & Steyaert, J. (2018). Ik, jij, samen MENS. Een referentiekader voor kwaliteit van leven, wonen en zorg voor personen met dementie. Antwerpen: EPO.

Karlavish, J. H., et al. (2004). Addressing the ethical, legal, and social issues raised by voting by persons with dementia. *JAMA*, 292(11), 1345-1350.

Langerock, E. (2019). Maakt dementie onbekwaam? Brussel Politeia.

Nolf, J. (2023). Bewindvoering hervormd met kieswet. *De juristenkrant*, 20 december, 12-13.

Rubin, R. (2020). Helping People With Dementia Exercise Their Right to Vote. *JAMA*, 324(15), 1485-1486.

Sonnicksen, J. (2016). Dementia and representative democracy: Exploring challenges and implications for democratic citizenship. *Dementia*, 15(3), 330-342.

Tack, S., & Van Roey, S. (2023). Wie beslist over zorg en vermogen? Brussel: Zorgnet-Icuro.

Verhaest, P. (2019). Iedere stem telt, ook bij dementie. *Denkbeeld*, 31(3), 29-29.

Verhulst, D. (2013). *De laatkomer*: Atlas contact.

<https://www.vlaanderen.be/lokaal-bestuur/beleid-in-ontwikkeling-2019-2024/versterking-lokale-democratie>

<https://www.gemeente.nu/bestuur/gemeenteraad/maak-stembureaus-dementievriendelijk/>

<https://www.samendementievriendelijk.nl/dementievriendelijke-stembureaus>